

H u l l ó i d ő

Székely identitásépítés a 19-20. században

Az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének és az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoportjának közös konferenciája

A rendszerváltással indult korszak nagy ígéreteivel (határok spiritualizálódása, a liberális demokrácia végleges győzelme, az európai identitás kialakulása) szemben napjainkban azt látjuk, hogy helyi, regionális identitások erősödnek fel, vagy olyan identitásépítések indulnak meg, amelyek néhány éve még elképzelhetetlenek voltak. Bár a székely identitás nem ilyen – a múltba, jóval a modern nemzetépítés kora elé nyúló gyökerei vannak – újabban azt tapasztaljuk, hogy párhuzamosan azzal a politikai törekvéssel, hogy a romániai magyar nemzeti mozgalmon belül létrehozzanak egy magyar dominanciájú régiót, kialakulóban van egy olyan kulturális piac – nemcsak Erdélyben, hanem Magyarországon is – ahol a székelyföldi azonosságtudat egyes külső jelei nagyon hangsúlyosan megjelennek. Ezek az identitásjelző szimbólumok nem csak a Székelyföldön bírnak mozgósító erővel, hanem a romániai magyarság körében és az egész magyar etnokulturális közösségekben is. Nyilvánvalóan különböző jelentéssel bír a székelynek tekintett rovásírás elterjedése, a székely himnusz és a székely zászló nemzeti folklorizációja, a Székely Könyvtár száz kötete, a Székelyföld történetének több mint kétezer oldala, a Budapesti Székely Bál vagy az (igazi / valódi) Csíki Sör körüli hercehurca. Egyvalamire azonban mindannyian példák: a „székelység” tematizálása iránt társadalmi érdeklődés van, képes a közösség megszólítására és már nem csak egy regionális kötődés, hanem a magyar kisebbségi és a magyar nemzeti kollektív tudat lényegi részének tekintik.

Csak nagyon felületes szemlélő gondolhatja azt, hogy mindez a semmiből jött. A mostani konferenciával arra vállalkozunk, hogy ennek a székely identitásépítésnek megleljük a történelmi gyökereit, felvázoljuk a társadalomtudományi, irodalmi, művészeti kiterjedését, rámutassunk a Székelyföldről szóló diskurzus állandó és új elemeire, feltárjuk e percepció kistáji, regionális, erdélyi és magyarországi vagy akár még további mozzanatait. Hogyan alakítják a regionális önképet a székelyföldi közművelődési-, társadalomépítő-, örökségesítő mozgalmak és intézmények? A regionális azonosságtudat Trianon után hogyan nemzetiesedik? Hogyan jelenik meg mindez a Székelyföldön kívül, a magyar nemzetépítésben; a székely egyesületek, társaságok révén; az 1918, 1944, 1986 utáni nagy menekülthullámokkal? Honnan van a „pusztuló” és ugyanakkor „szupermagyar” beállítódás állandósága? Miért van az, hogy a Székelyföld minden más magyar tájnál határozottabb körvonalakkal van jelen a magyar társadalom mentális térképén, a székelyek pedig a nemzeti önazonosság legautentikusabb képviselőiként tűnnek fel a nyilvánosságban? Csak Orbán Balázson múltott minden? Történész, irodalomtörténész, kisebbségkutató, művészettörténész, néprajzos, nyelvész, antropológus, szociológus barátainkat, kollégáinkat kérjük arra, hogy tartsanak velünk ebben a szellemi vállalkozásban, amelytől azt reméljük, közös célunkat: a megértést és a megértetést hozzuk általa közelebb.

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

PROGRAM

- 9.30 Megnyitó**
Papp Z. Attila: Mikor vagy székely?
- 9.45 Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt**
Csillagösvény, A székely mitikus múlt forrásai és identitás-alkotó szerepe
- 10.15 Sándor Klára**
Székelyből magyar, írásból rovás – avagy hogyan ölte meg a székely írás kultusza a székely írás székely identitást jelző funkcióját?
- 10.45 Nagy József**
A katonanép öntudat 20. századi fejlődéstörténete a székelyföldi emlékezetkultúrában
- 11.15 vita, kávé**
- 11.30 Nagy Szabolcs**
Egy fontos identitásépítő „műhely”, a Székely Hadosztály Egyesület
- 12.00 Orbán Zsolt**
Egy tiszavirág életű párt nyomában – a Székely Nemzeti Párt története
- 12.30 Ablonczy Balázs**
Emancipáció vagy érvényesülés? Székely identitásépítés a két világháború közötti Magyarországon
- 13.00 vita**
13.15 ebéd
- 14.05 Mohay Tamás**
Csíksomlyó, a (nemzeti) kegyhely
- 14.35 Bokor Zsuzsa**
Viseletben – vallásosság, identitáskeresés és látványkeltés a két világháború közötti Székelyföldön
- 15.05 Szőcsné Gazda Enikő**
Háziipari mozgalmak a székely identitásépítés szolgálatában
- 15.35 Bárdi Nándor**
Otthonépítők – székelyföldi közművelődési mozgalmak működtetői a két világháború között
- 16.05 vita, tea**
- 16.25 Vallasek Júlia**
„Brandes” feltámadás. A székely identitás változatai az erdélyi magyar irodalomban
- 16.55 Patakfalvi-Czirják Ágnes**
„Azé a győzelem, akié a zászló!” A székely zászló megszületésének vitái
- 17.25 Csata Zsombor**
Az etnikai szolidaritás tárgyiasulása: a „székely” termékek

17.55 vita

18.15 Reflexiók: Fosztó László

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

ELŐADÁS ISMERTETŐK

Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt

Csillagösvény. A székely mitikus múlt forrásai és identitás-alkotó szerepe

Előadásunk arról szól, miképpen bukkan fel a székelység szkíta-hun eredetének tana az írott forrásokban, és hogyan él tovább évszázadokon át, a különböző korok szerzőinél és a székelység kollektív emlékezetében. Nem teszünk pontot a székely eredetkérdésben folyó véget nem érő vitákra, de lépésről lépésre próbáljuk követni, miképpen vélekedtek a székelyek eredetéről a középkori krónikások, hogyan élt tovább a szkíta-hun leszármazás hite a reneszánsz és felvilágosodás korának legtöbb, a kérdésben állást foglaló szerzőjénél, miképpen erősödött meg nagy mértékben a nemzeti romantika virágzása idején, milyen hatással voltak rá az impériumváltozások, milyen csatornákon szivároghatott át a népi emlékezetbe, hogyan nyilvánul meg a kortárs köztudatban.

Az Attila hunjaitól való közvetlen leszármazás tana mindmáig szívósan jelen van a székelység tudatában, noha mindeddig ezt széles körben végzett kutatás egyértelműen nem bizonyította. Azt is tudjuk viszont, hogy a forrásalapú modern történelmi elemzés, csakúgy, mint a régészeti kútfők tanúsága más alternatívákat kínál a székely eredetkérdés megoldására, a szerteágazó vitáknak talán egyedüli közös pontja, hogy cáfolják a mitikus múlt eredettételét. Előadásunkban kitérünk arra is, hogy ez nem valamiféle specifikus székely jelenség, minden népnek, jól körvonalazható identitás-elemek mentén összeállt csoportnak megvan – valós történelme mellett – a maga mitikus múltja, amellyel egyesek rég leszámoltak, mások későbbben, és ismét mások kitaróan ragaszkodnak hozzá. Mi arra keressük a választ, hogy a székelység esetében ez a folyamat miért alakult, úgy ahogy.

Sándor Klára

Székelyből magyar, írásból rovás – avagy hogyan ölte meg a székely írás kultusza a székely írás székely identitást jelző funkcióját?

A székely írás egyik sajátossága, hogy más írásokkal szemben lényegében nincs olyan emléke, amelyben a kommunikációs (információközlő) tartalom szignifikánsan jelen volna: használatának elsődleges motivációja teljes ismert története folyamán mindvégig az identitásjelzés volt. Ugyanakkor az identitásjelző funkció jelentősen változott a 13. századtól napjainkig. Autentikus „népi” (nem beazonosítható értelmiségiektől származó) használata csak Székelyföldön mutatható ki, a ma ismert emlékek révén a 13. és a 17. század közötti időszakban. Ugyanakkor a székelyek betűi már Mátyás idején kikerültek Székelyföldről, és az udvar ideológiai céljainak megfelelően változott meg identitásjelző szerepük is, ekkor vált a székely írás a hunhagyomány részévé. Az elkövetkező évszázadokban párhuzamosan volt a székely írás Székelyföldön a székely, azon kívül a hun-magyar identitás fölmutatásának egyik eszköze. Előadásom első felében ezekről a változásokról beszélek. Előadásom második felében abból a kutatásból mutatom be az első adatokat, amelyek a székely írás jelenkori kultuszait és ellenkultuszát vizsgálják: milyen identitásokat jelöl ma ennek az írásnak a használata, hogyan viszonyulnak ezek az identitások egymáshoz, és melyiknek milyen történelmi előzményeit tudjuk kimutatni.

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

Nagy József

A katonanép öntudat 20. századi fejlődéstörténete a székelyföldi emlékezetkultúrában

A székelyföldi társadalom kisebb-nagyobb része, sok évszázadon át különböző hadszervezetek keretében élte életét. Ezért az európai hadviselési kultúra mozgatórugója volt a társadalmi változásoknak, mind a Magyar Királyság vagy a Habsburg Birodalom korszakaiban. Az újkori székely határőrvidék 1851. évi felszámolásával hosszú időre megszűnt az önálló székely hadszervezet, azonban emlékezete tovább élt és folklorizálódott. A második világháború korszaka abban sajátos, hogy a magyar állam a katonanép mítoszt úgy karolta fel és éllette tovább, hogy közben létrehozott a Magyar Királyi Honvédség keretében egy új székely hadszervezetet, a Székely Határvédelmi Erőket. Ezért a katonanép öntudat újabb tartalommal bővült, és mindmáig elevenen él a mindennapokban.

Nagy Szabolcs

Egy fontos identitásépítő „műhely”, a Székely Hadosztály Egyesület

A Székely Hadosztály Trianont megelőző tevékenysége mintegy predesztinálta – az elsősorban az egykori alakulat emlékének ápolása céljából létrehozott – egyesületet, hogy a két világháború közötti időszak Magyarországnak egyik fontos „erdélyi”, „székely” szervezete legyen. Az egyesület – és annak vezetője, Kratochvil Károly – a kezdetektől kiemelten foglalkozott a különböző székely szervezetek koordinálásával, a „székely ügy” felkarolásával. Ennek kapcsán tevékenységében mind hangsúlyosabb szerepet töltött be a székely identitás, a „székely problémák” anyaországi propagálása, és az itt élő székelyek (erdélyiek) csoporttudatának erősítése.

Orbán Zsolt

Egy tiszavirág életű párt nyomában – a Székely Nemzeti Párt története

A Nagy Háború élménye, a többszöri meneküléshullámok és az impériumváltás újra felpörgette a székelység útkeresését. Több rövidebb-hosszabb életű kezdeményezéssel is találkozhatunk 1918 után, ezek egyike volt a Budapesten megalakult Székely Nemzeti Párt.

Előadásomban ezen párt útját kísérem végig megalakulásától a megszűnéséig (1920–1921). Klasszikus párttörténeti bemutató lesz: kezdeményezők, létrejötté, alapszabályok, vezetőség, tagság, célkitűzések, megvalósítások, napi ügyek, forrasszerzési próbálkozások, rendezvények, összeomlás. Megpróbálok feltérképezni a párt ideológiáját, viszonyát a közélet más szereplőjéhez, valamint a korszak nagy eseményeihez. Az egész keretbe foglalná a székely identitásról – múlt, jelen, jövő, kihívások, értékek, másság – alkotott képük bemutatása.

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

Ablonczy Balázs**Emancipáció vagy érvényesülés? Székely identitásépítés a két világháború közötti Magyarországon**

Az előadás döntően a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének (SZEFE) illetve a körülötte létrejövő egyesületi galaxis célrendszerének elemzésére vállalkozik. A központi alakok (Csanády György, Asztalos Miklós, Gergely Pál és mások) iratai és a programdokumentumok segítségével igyekszik bemutatni azt, hogy milyen ideológiát követett a Magyarországra került székely diaszpóra, hogyan illeszkedett ez az 1918 előtti és 1945 utáni székely identitásépítéshez, és milyen közép-európai párhuzamok húzhatók a „határvidékről jött emberek” mítoszával. A cél az, hogy sokkal szélesebbre vonjuk az eszmei horizontot annál, mint amit az eddigi feldolgozások láttatni engedtek: az ív a Bartha Miklós Társaságtól, a Magyar Közösségen és az illegális kommunistákon keresztül minden idők valószínűleg egyik legtöbbek által olvasott Erdély-útikönyvéig, az Utazások Erdélyben-ig terjed. Bár a két háború közötti magyarországi közvélemény nagyon is ambivalensen viszonyult a menekültekhez, akik ezt pontosan érzékelték is, működésükből nem feltétlenül a hálózatszervezés vagy a patronázs az érdekes, hanem az emancipáció és a társadalmi reform igénye, amely folyamatosan jelen van gondolkodásukban – és a legkülönbözőbb eszmei irányokba és foglalkozások felé ragadja őket.

Mohay Tamás**Csíksomlyó, a (nemzeti) kegyhely**

Csíksomlyót először az 1850-es években nevezték „nemzeti kegyhely”-nek. Miért és hogyan tartották akkoriban, a Habsburg-abszolútizmus évtizedében annak? Miért és hogyan, milyen értelemben tartották annak újra meg újra a 20. században világháborúk, határmegvonások, történelmi kataklizmák, egyházüldözések, nemzetiségi elnyomások és felszabadulások közepette? Lokalitás, regionalitás, egyetemesség hogyan fonódik össze ezen a kegyhelyen, amely egyszerre katolikus, ferences, csíki, székely, erdélyi és magyar? Mi a különössége nagy tömegeket vonzó más kegyhelyekhez viszonyítva? Az előadás megkísérli követni a történeti változásokat az értelmezésekben, láttatni a határváltozások, társadalmi átrendeződések hatásait, továbbá úgy bemutatni ezt a nagyszabású rituális drámát, hogy a „színpad” és a „kulisszák” is érzékelhetővé váljanak. A források köre a nyilvános beszédektől a sajtóanyagot át a levelezésekig és titokban vezetett feljegyzésekig terjed.

Bokor Zsuzsa**Viseletben – vallásosság, identitáskeresés és látványkeltés a két világháború közötti Székelyföldön**

Előadásom a két világháború között Csíksomlyón megrendezett Ezer székely leány napjára fókuszálva azt vizsgálja, hogy mi adja ennek a mozgalomnak a belső dinamikáját, és milyen (kulturális, vallásos, erkölcsi stb.) értékekre épít a székely lányok effajta mobilizációja. A felvonulás, a székely lányok performansa sokféle értelmezési keretbe helyezhető, és az esemény – attól függően,

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

hogy mely forrásokat helyezzük előtérbe az értelmezéskor – olvasható társadalmi mozgalomként, vallásos felvonulásként vagy kisebbségpolitikai/etnopolitikai eseményként, esetleg a gazdasági válság áthidalására irányuló szociális akcióként. A székely ruha mint a felvonulás kötelező eleme ennek alapján többféle jelentést konnotálhat: egyaránt lehet a székely identitás alapeleme, a női munkaerőpiac terméke, az erkölcsösség bizonyítéka, a vallásos összetartozás jelképe és az otthonmaradás mintája.

Az öltözködés és a hozzá kötött jelentés képes rámutatni arra is, hogy éppen mely irányító diskurzus jelöli ki az adott tér domináns jelentéseit, a viseletbe öltözés szimbolikáját kibontva tehát azokat a strukturális elemeket is tetten érhetjük, amelyek az Ezer székely leány rendezvényét mozgatták.

Szőcsné Gazda Enikő

Háziipari mozgalmak a székely identitásépítés szolgálatában

A háziiparnak és a népművészetnek a 19. századi felértékelődése együtt járt a nemzeti mozgalmak erősödésével. Az 1848-as forradalom évében a városok, céhek piros-fehér-zöld zászlói, majd a „magyar ruha” divatja még az összmagyar nemzetépítés jelei voltak. Az 1880-as évektől fellángoló háziipari mozgalmak ugyan centralizált kereskedelmi stratégiaként indultak el, de a helyi elit a regionális népművészet kiemelése révén már az 1880-as évek közepétől egyre erősebben kereste a Székelyföld sajátosságait. A „székely kapu”, a „székely ház” kutatásának első vonulata után a festékes szőnyeg-felújítási mozgalmak, varrottasok és népviseletet tudatosító akciók sorozata csatlakozott a háziipari egyletek, majd a „Tulipán-mozgalom” ernyője alá. A Székely-akció, s a részben ennek égisze alatt szervezett Székely-kiállítások sorozata jelzi, hogy a századfordulóra elindult egy olyan külső és belső identitásépítési folyamat, amely ritmikusan újból és újból felszínre tört, különböző intenzitású mozgalmak keretében: az 1920-as évek második felétől induló „szőttesmozgalmak”-ban, az 1940-es évek „székelyruhás” felvonulásaiban, az 1970-es évek szocialista munkásköreinek álruhájába bújt hímző- vagy faragóköreiben.

Bárdi Nándor

Othonépítők – székelyföldi közművelődési mozgalmak működtetői a két világháború között

Az előadás az első világháború után színre lépő székelyföldi művelődés- és tudományszervezők, ismeretterjesztők életpályájával foglalkozik. A főszereplők: Bányai János, Csutak Vilmos, Domokos Pál Péter, Haáz Rezső, Vámszer Géza és intézményeik: múzeumok, a Székelység folyóirat, tudományos programok. A rendszerező vizsgálódás központi kérdése, hogy a saját kulturális örökség tudatosítása, a regionális és kisebbségi identitás építése és a tudományos aktivitás hogyan fonódik össze, és mindebből hogyan jönnek létre nemzetiesítő intézmények, programok. Majd mindebből kívülről mit emelnek ki a székely kultusz hagyományaként.

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

Vallasek Júlia

„Brandes” feltámadás. A székely identitás változatai az erdélyi magyar irodalomban

„Valamennyien erdélyiek és szinte mind székelyek”- írja az 1923-ban megjelenő *Tízegyek antológiájának* fiatal szerzőiről Reményik Sándor, ezzel valamiképpen kijelölve azt a játékteret is, amelyben a „székelység” illetve „erdélyiség” fogalma mint identitásteremtő erő megmutatkozhat. Miben más a „székely” író/irodalom/identitás, mint az „erdélyi”, hogyan viszonyul egyik a másikhoz, és mindkettő az adott korszak irodalmi kánonjaihoz? Ha a szerző születési helyétől, mint akcidiáciától eltekintünk, milyen értelmezési mechanizmusok segíthetnek abban, hogy a recepcióban „székelyként” azonosítsunk egy adott irodalmi művet?

Előadásomban néhány különböző irodalmi regiszterből kiválasztott munkában vizsgálom azokat a nyelvhasználati-, stilisztikai- és narrációs elemeket, amelyek a székely identitás irodalmi megjelenítéséhez hozzájárulnak a transzilvanizmus kezdeti, „brandépitő” korszakától (Balázs Ferenc programirásai, Tamási-novellák, Ignácz Rózsa), a lappangó, elsősorban folklóron keresztül, vagy ideiglenesen és áttételesen a M. A. T. időszakában megnyilvánuló művek korszakán át a kortárs munkákig. Ez utóbbiakban egyaránt megfigyelhető a „székely identitás” problematikus, több szempontból történő megközelítése (Tompa Andrea, Vida Gábor), a tudatos brandépités (Székely Könyvtár), a látványos sztereotipizálás (Bauer Barbara), illetve a sztereotipikus megközelítést komparatív megközelítéssel ötvöző külső nézőpont is (Julian Rubinstein).

Patakfalvi-Czirják Ágnes

„Azé a győzelem, akié a zászló!” A székely zászló megszületésének vitái

Előadásomban a székely zászló létrehozásának mozzanatát és annak tágabb társadalmi környezetét mutatom be, valamint azt, hogy milyen tudományos viták bontakoztak ki, milyen érvek hangzottak el a zászló hitelességével kapcsolatban.

Az érveket három nagyobb kategóriába soroltam, amelyeket a zászló által jelképezett régió, „nép”, és a zászlót legitimáló intézmények körül zajló viták formáltak. Az első csoportban a különböző politikai szereplők, tudományos aktorok és közvéleményt alakítók a régió határait firtatják. A következőben a vita arról szól, hogy „kit”, „kiket” kell érteni a Székelyföld „lakói” alatt. Az utolsó pedig azt a legitimációs versenyt mutatja meg, amely a zászló létrehozója és támogatói, a heraldikai szakértők és a helyi politikum által finanszírozott intézmények között zajlott.

A zászló megalkotása és eddigi története jól kirajzolja azt az utat, amit a székely zászló eddig megtett a köztetek és a privát szféra között, és ahogy a helyi közösségépítők helyét átveszi az intézményesülő identitáspolitika.

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

Csata Zsombor

Az etnikai szolidaritás tárgyasulása: a „székely” termékek

Az elmúlt évtizedben számos olyan üzleti kezdeményezés, vállalkozás jelent meg Erdélyben, amely kisebb-nagyobb sikerrel „székely” termékeket és szolgáltatásokat állít elő és forgalmaz. Az előadásban bemutatjuk ennek a jelenségnek a tágabb intézményi feltételrendszerét, kontextusát (dereguláció, lazább hatósági felügyelet, a lokalitás/regionalitás általános felértékelődése a piacon stb.) valamint azokat az endogén társadalmi erőforrásokat, amelyek mentén ezek a termékek komparatív előnyre tesznek szert. Az új gazdaságszociológia szemléletmódját követve azzal érvelünk, hogy a székely termékek népszerűsége a közös értékintrojekciók, az etnikai kisebbségekre sajátosan jellemző „korlátozott szolidaritás”, a „kikényszeríthető bizalom” mentén, a fogyasztói etnocentrizmus egyfajta megnyilvánulásaként is értelmezhető. A kommodifikáció során a székely identitás-képzetek, szimbólumok új felületeken jelennek meg, kulturális markerekként üzleti jelentésekkel ruházzák fel őket. A „székelység” az etnikai marketing és a kollektív márkaképzés eszközévé válik, amely kikezdi a helyi tudományos-kulturális elit hegemoniáját a régió néprajzi-történelmi hagyatékának a gondozásában, a székely szimbólumok használatának a kijelölésében.

Köszönjük megtisztelő figyelmét!

2018. május 24. csütörtök, 9:30 – 19:00

Helyszín: MTA HTK (K épület 0.11-12.)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.